

Od podjela do koalicije

Profesionalna udruženja novinara u Bosni i Hercegovini

Davor Marko

Novinarstvo – ugrožena profesija

Bosanskohercegovački mediji slijede logiku etnopolitičkih podjela i funkcionišu u skladu sa politički podobnim orijentacijama. Grupe (u smislu konstitutivnih naroda ili etnopolitičkih subjekata) kojima mediji i njihove uređivačke politike pripadaju, važno su sredstvo legitimiteta za „svoju“ publiku. Funkcionišući na takav način, mediji i novinari nisu u mogućnosti da ispunjavaju svoju ulogu „čuvara“ demokratije transparentno i vjerodostojno informišu publiku.

Relevantna istraživanja¹ pokazuju da je socijalno-ekonomski položaj novinara u BiH veoma loš. Većina njih svakodnevno je izložena političkim pritiscima ili su prisiljeni zagovarati interese svojih vlasnika ili političkih opcija bliskih mediju u kojem rade. Položaj zavisnosti u kojem se novinari nalaze spram svojih vlasnika i urednika determinisan je i ojačan njihovom slabom materijalnom situacijom, potplaćenošću, u kojoj su novinari primorani da „prodaju“ svoju slobodu i čast. Prema istraživanju koje je još 2006. godine sprovela organizacija „Lara“, prosječna plata novinara u BiH bila je 350 EUR, a čak 22 posto ispitanih reklo je da su njihova primanja manja od 250 EUR mjesečno. Ovo istraživanje ukazalo je da novinarska primanja zavise i od vrste medija, ali i od mjesta, u kojem medij djeluje - tako su plate veće u velikim gradovima: Sarajevo i Banja Luka, dok su mnogo manja primanja imali novinari iz Doboja i Bijeljine.² Istraživanje Balkan Media Barometra iz 2011. godine, pokazuje kako su novinari u BiH „zloupotrijebljeni i slabo plaćeni, u strahu od otkaza i nedostaje im iskrenih i pravih motiva za primjenu profesionalnih standarda u svakodnevnom radu“. Veliki broj uposlenih u medijima radi i na periode duže od pet godine bez ikakvih ugovora, zdravstvenog, penzionog i socijalnog osiguranja.³ Rezultati istraživanja koje je 2008. proveo sarajevski Mediacentar pokazuju kako se najugroženija prava novinara najče-

šće odnose na plate (43%), uslove rada (33%), odnosno dužinu radnog vremena (39%).⁴

Kao rezultat toga, novinari se osećaju nesigurno, jer ugovori su individualni, a iza njih ne stoje kolektivni zagovarači novinarskih prava: sindikati ili udruženja. Prema dostupnim podacima, mali je novinara učlanjeno u sindikate. Istraživanje Mediacentra iz 2008. godine pokazuje kako je samo 32% anketiranih novinara (od 122 ukupno) učlanjeno u sindikate, dok novinari privatnih medija uglavnom nisu članovi sindikata⁵, dok drugi izvori pokazuju da je broj novinara koji su učlanjeni u sindikate znatno manji i da on čini svega 15%.⁶

Uzimajući u obzir činjenicu da mediji u BiH nisu (politički) nezavisni, a sindikatima novinari pretjerano ne vjeruju, na profesionalnim novinarskim udruženjima je veliki zadatak da djeluju nezavisno i zastupaju profesionalne standarde u medijima, zaštite prava novinara, i, kao posljedica toga, osiguraju vjerodostojnost informacija objavljenih u tim medijima.

U ovom trenutku, u nedostatku relevantnih istraživanja i vjerodostojnih podataka, raspolažemo samo uopštenim informacijama o profesionalnim udruženjima novinara u BiH, njihovim ciljevima i aktivnostima. Ti ograničeni podaci pokazuju da u BiH djeluje šest udruženja - tri u Federaciji BiH i tri u Republici Srpskoj: Udruženje „BH Novinari“, Udruženje novinara Republike Srpske, Udruga hrvatskih novinara u BiH, Društvo novinara BiH, Udruženje mladih novinara RS, i Ženska novinarska mreža u BiH. U Republici Srpskoj u prvoj polovini 2011. došlo je do formiranja jedinstvenog udruženja novinara iz ovog entiteta - Udruženje novinara RS u sebe je uključilo i Nezavisno udruženje novinara RS te Udruženje mladih novinara RS. Još jedno udruženje formirano je kao zasebno, a radi se o Udruženju izvještača sa Suda BiH, no ono ne djeluje u svojim aktivnostima kao pretodnih šest, i dio je Balkanske istraživačke mreže (BIRN).

Sažetak

Novinarska profesija u Bosni i Hercegovini je ugrožena. Svjedočimo svakodnevnom ugrožavanju novinarskih prava i sloboda, situaciji da novinari rade u vrlo lošim uslovima bez adekvatne socijalne i ekonomske zaštite, te sa prosječnom platom od 350 EUR koja je među najnižima u regionu. Prema raspoloživim podacima manje od 30% novinara učlanjeno je u sindikate koji bi novinarska prava trebalo da štite i zagovaraju. Situaciju dodatno usložnjava činjenica da u BiH ima nekoliko udruženja novinara koja su razjedinjena i trenutno među njima ne postoji niti inicijativa za saradnju, a o nekom ozbiljnom zajedničkom djelovanju teško je i govoriti. Postoje različiti modeli saradnje koji bi se mogli primijeniti u slučaju BiH - organizovanje jedinstvenog udruženja na nivou cijele države, ad hoc saradnja koja podrazumijeva zajedničke istupe i reagovanja kada su ozbiljno ugrožena prava i slobode pojedinih novinara, ili medija, dok međurješenje predstavljaju različiti modeli saradnje koje zagovaramo u ovom kratkom radu.

¹ Hodžić, S. „Bosnia and Herzegovina“, in *Labor Relation and Media*, Moldova: Information Policy Institute, 2008. 92 - 130; Milojević, M. „Radno-profesionalni i socijalni položaj novinara u BiH“, in: Blagovčanin, Srdan, *Bosna i Hercegovina 2007: Uloga i stanje medija*. Friedrich Ebert Stiftung / Transparency International, 2007: 90 - 92

² Milojević, 2007. Str. 90 - 92

³ Tešanović, Nataša, ed. „Balkan Media Barometer: Bosnia and Herzegovina 2011“, Sarajevo: Friedrich Ebert Stiftung, 2012. Str. 61

⁴ Hodžić, 2008. Str. 92 - 130

⁵ Ibid. Str. 120-121

⁶ Balkan media barometar, 2012. Str. 63

Država	Broj stanovnika	Broj novinara	Prosječna plata	Broj udruženja	Broj sindikata	Novinari u udruženjima / sindikatima
Bosna i Hercegovina	3,8 mil.	2.000 – 2.500	350 EUR	6	4	17 – 30 % (sindikati)
Srbija	7,1 mil.	8.000 -10.000	200 – 500 EUR	3	2	70%
Hrvatska	4,4 mil.	7.000	700 – 1.200 EUR	1	1	Više od 70%

TABELA: Komparativni uvid u situaciju u BiH, Srbiji i Hrvatskoj vezano za novinarska udruženja i položaj novinara

Uvid u principe za koje se svako od novinarskih udruženja u BiH zalaže pokazuje kako, makar na deklarativnoj ravni, između njih postoje male razlike. Sva se novinarska udruženja zalažu za promociju profesionalizma, zaštitu novinarskih prava te aktivnu pomoć svojim članovima. No, evidentno je na bazi njihove svakodnevnih prakse, ali i analize specifičnosti konteksta u kojima djeluju, da se svaka od njih nalazi bilo pod političkim utjecajima ili je izložena političkim pritiscima. Kao rezultat toga, zajednica novinara je podijeljena, i pred novinarima ne ostaje puno izbora - ili se opredijeliti da pripadaju nekom od udruženja ili da ostanu potpuno izvan toga.

Saradnja kao preduslov zaštite novinara i profesije

Sa ciljem da se zaštiti degradirana novinarska profesija, da se zaštite prava novinara i spriječe pritisci na novinare, potrebno je da postojeća aktivna udruženja novinara u BiH udruže svoje snage. Trenutna situacija (u kojoj su udruženja podjeljena, u kojoj postoje lični animoziteti među njihovim vođstvom, a nema ideja niti inicijativa za saradnju nije adekvatna, dok je formiranje zajedničkog udruženja nešto što u BiH trenutno ne bi bilo podržano) traži neka srednja rješenja. Ona predstavljaju različite modele saradnje koji su zasnovani na iskustvima zemalja iz regiona, posebno Srbije u kojoj su ideološke i političke podjele udruženja prevaziđene zarad promocije profesionalizma u medijima i zaštite novinarskih prava.

Različiti modeli saradnje

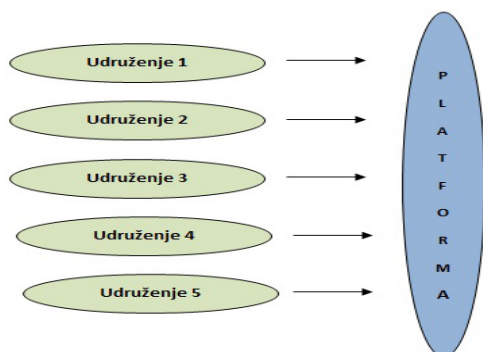
Različiti modeli saradnje pokazali su se vrlo efikasnim i funkcionalnim kada su novinarska udruženja u pitanju. Kada kao primjer uzmemo u obzir iskustva susjedne Srbije, saradnja se

pokazuje moguća i potrebna čak i u situacijama gdje postoje duboke ideološke podjele (Udruženje novinara Srbije (UNS) i Nezavisno udruženje novinara Srbije, (NUNS) - odnos prema 90-ima), sudski spor oko imovine (UNS i NUNS), specifičan teritorijalni i tematski fokus udruženja (Nezavisno udruženje novinara Vojvodine - NDNV), odnosno karakter medija čija udruženja saraduju vođena najvišim principima (ANEM - elektronski mediji, odnosno Lokal press – lokalni mediji). U ovoj sekciji predstavim tri vrste modela saradnje te analizirati mogućnosti (prednosti, prepreke, snagu i slabosti) njihove primjene u BiH. modeli saradnje koje nudim su: saradnja zasnovana na zajedničkoj platformi ili medijska koalicija, saradnja zasnovana na projektima, te ad hoc saradnja.

- Saradnja zasnovana na zajedničkoj platformi, ili model „medijske koalicije“ - ovaj je model saradnje sličan onom koji se primjenjuje u Srbiji, gdje pet profesionalnih udruženja saraduje i zajednički djeluje u određenim segmentima preko medijske koalicije. Ovaj model podrazumijeva postojanje minimalnog konsenzusa između učesnika (zajednički principi, i ciljevi djelovanja), poštovanje zajedničkog kodeksa, i postojanje neke vrste konkretnog cilja (kao što je u Srbiji bio slučaj sa procesom stvaranja Strategije za razvoj medija) oko koga se zajedničke aktivnosti mogu organizovati. Ova vrsta saradnje, pošto je bazirana na strateški definisanoj i orijentisanoj platformi, je srednjoročne ili čak dugoročne prirode. Takva vrsta platforme podrazumijeva ne samo zajednički potpisan dokument, smjernice za aktivnosti, već i neku vrstu moralne obaveze da zacrtane principe poštuju. Ovaj model podrazumijeva da čak i udruženja sa različitim usmjerenjima i specijalnostima, interesima (bili oni i etničke i političke prirode), ciljevima, organizacionim kapacitetima, mogu da se udruže i nađu najmanji zajednički imenitelj radi postizanja zajednički definisanih ciljeva. Aktivnosti mogu biti raznorodne, od pritiska spram vlasti u namjeri da se ostvari zaštita određenih prava, zajedničkih izjava s različitim temama i u različitim situacijama kada je

novinarska profesija ugrožena, do zajedničkih press konferencija, ili aktivnosti na terenu – izvođenje projekata i istraživanja različitih tema, na primjer.

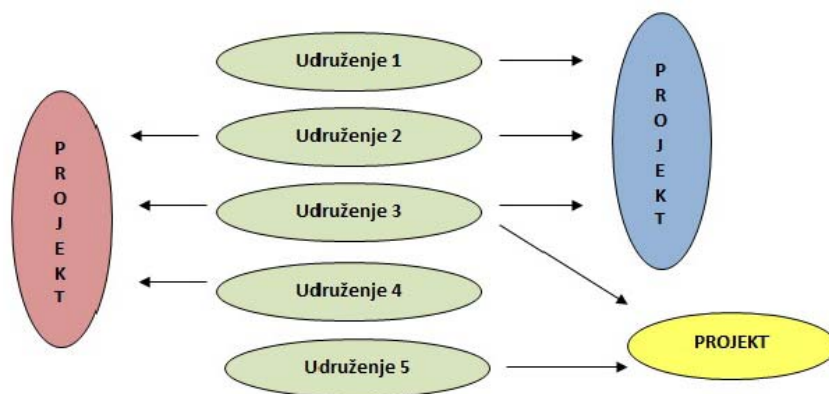

GRAFIK 1: Model medijske koalicije

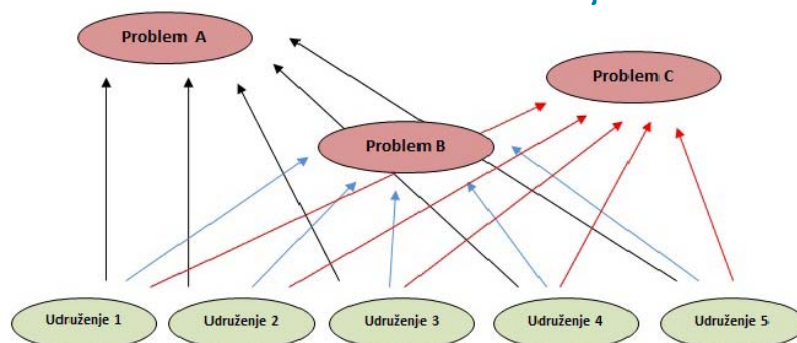
- Saradnja zasnovana na zajedničkim projektima – zajedničko apliciranje i provođenje projekata jedna je od mogućnosti kroz koje raznolika novinarska udruženja mogu zajednički raditi i djelovati. Za ovu vrstu saradnje nije nužno da postoji zajednička platforma ili neki prethodno usaglašen protokol o saradnji (ovo je neophodno jedino u slučajevima kada to donatori zahtijevaju). Zbog toga je ova saradnja više kratkoročnog (eventualno srednjoročnog) ili ad hoc karaktera u odnosu na prethodni model saradnje. Ovakva vrsta saradnje može biti prvi korak u uspostavljanju ozbiljnije i čvršće saradnje, dakle jedna vrsta pripreme i testa za sva udruženja sa ciljem da se uspostavi koalicija. Uspjeh i trajanje ovakve vrste saradnje zavisi i od samog kapaciteta udruženja (ljudski resursi, tehničke i finansijske mogućnosti, itd.) za upravljanje, vođenje i implementaciju projekata, ali zavisi i od volje i spremnosti i mogućnostima potencijalnih donatora da ovakvu vrstu saradnje i, podrže. Pošto različite organizacije raspolazu različitim mogućnostima i kapacitetima za vođenje projekata, neka će udruženja u startu biti u boljoj poziciji i moći će kroz ovaj oblik saradnje više da profitiraju i u smislu finansijskih sredstava i u smislu ostvarivanja saradnje (poput Udruženja broj 3 iz Grafika 2), dok druge neće biti u mnogučnosti, niti u stanju, da se uključe u sve potencijalne projekte, tako da od ove saradnje neće puno profitirati (Udruženje 1 i 4, Grafik 2).

- Ad hoc saradnja – ovaj oblik saradnje podrazumijeva trenutnu i kratkoročnu reakciju udruženja novinara na situacije ili incidente koji nadilaze njihove pojedinačne ciljeve i misije, a odnose se na novinarsku profesiju generalno ili na situacije u kojima su novinarima ozbiljno ugrožena njihova prava. Udruženja nisu obavezana zajedničkom platformom ili nekim projektom i reaguju profesionalno, u skladu sa svojom misijom, a zajednički nastup više udruženja samom tom istupu daje legitimitet, pažnju i težinu. Najčešći povod za ovakve zajedničke istupe jesu prijetnje i napadi na novinare, zatim neuspjeli procesi privatizacije medija kada novinarima prijeti gubitak posla, a nadležne instance ne reaguju kako bi ih zaštitili. Uz zajednička saopštenja, udruženja mogu organizovati i zajedničke press konferencije, zajedničke proteste i koristiti se drugim, zakonom dozvoljenim, sredstvima da vlastima skrenu pažnju na ozbiljne i teške probleme koji se tiču novinarske profesije.

GRAFIK 2: Saradnja kroz zajedničke projekte

GRAFIK 3: Model Ad Hoc saradnje

Davor Marko, medijski je istraživač, analitičar, i konsultant. Autor je brojnih analiza i istraživačkih radova na temu medija i različitosti (religijskih, kulturoloških, nacionalnih, etničkih) u BiH i zemljama regiona. Saradnik je univerziteta u Sarajevu, Beogradu i Edinburgu, te je saradivao i sa najistaknutijim medijskim i istraživačkim institutima u regionu (Media-centar i Media plan Sarajevo, Novosadska novinarska škola, STINA Split). Trenutno pohađa doktorske studije na odsjeku za kulturu i medije Fakulteta političkih nauka u Beogradu.

Fond
otvoreno društvo
Bosna i Hercegovina

Fond otvoreno društvo BiH pokrenuo je Program podrške istraživanjima u oblasti javnih politika početkom 2004. godine. Osnovni cilj programa je unaprijeđenje istraživanja i analize javnih politika kako bi se potaknuo argumentovani dijalog i razvio takav način donošenja odluka u oblasti javnih politika koji će počivati na relevantnim informacijama i realnim opcijama. Program obuhvata edukaciju iz oblasti istraživanja javnih politika, stipendije za istraživanje i mentorstvo u toku istraživanja. Do sada je, u okviru ovog programa, stipendiran 81 istraživač. Sva istraživanja su dostupna na www.soros.org.ba.

Preporuke

U situaciji kada su prava novinara u BiH svakodnevno ugrožena, a socijalni i ekonomski položaj novinara nalazi se na vrlo niskom nivou, u nedostatku povjerenja u sindikate, udruženja novinara su ta koji bi trebalo da preuzmu ulogu zagovarača i zaštitnika prava novinara.

S tim u vezi, ciljevi poput **zaštite novinarske profesije i časti, te zagovaranje zaštite prava novinara** trebalo bi da budu osnova zajedničkog nastupa svih novinarskih udruženja u BiH, nešto što bi trebalo da prevaziđe trenutnu razjedinjenost teritorijalnog, političkog, etničkog ili nekog drugog tipa.

Zajedničkim nastupom, bilo na ad hoc, projektnoj ili platformskoj (strategijskoj) bazi, udruženja novinara imaju priliku da **povećaju svoj kredibilitet** među novinarima, ali i među drugim akterima društva (vlastima, medijskim vlasnicima, donatorima, međunarodnoj zajednici), da **omasove svoje članstvo** i na taj način sebi priskrbe **legitimitet kolektivnih zagovarača** prava novinara u čije ime mogu da pregovaraju, saraduju, ali i pritišću vlasti radi poboljšanja socijalno-ekonomskog položaja u kojem se novinari nalaze.

U smislu **principa i misije po kojem djeluju** sva udruženja u BiH, između njih nema puno razlike i to je dobra osnova za uspostavljanje minimalnog imenitelja i okvira za saradnju. Dodatno, sva aktivna udruženja članovi su Međunarodne federacije novinara i na taj način dijele i njihove ciljeve i principe, što je dodatni razlog za zajednički nastup i saradnju.

U praktičnom smislu, udruženja bi, kroz zajedničko djelovanje, trebalo **da zagovaraju one oblasti ili ona prava koja su među novinarima najugroženija**, a tiču se radnih uslova, kvaliteta ugovora i ugovorne zaštite novinara, socijalnih doprinosa, zaštite od pritiska vlasnika i urednika medija, političara, i raznih interesnih grupa.

Također, u smislu što boljeg informisanja javnosti o svojim aktivnostima, svako od udruženja nužno mora imati **ažurirane, sadržajne i vizuelno prijemčive web stranice** koje su danas osnovno komunikacijsko sredstvo sa različitim ciljnim grupama.

U vezi sa ciljnim grupama kojima se obraćaju, profesionalna udruženja, prije svega, trebaju djelovati kao servisi svojih članova, a u skladu sa ciljnom grupom prema kojoj usmjeravaju svoje aktivnosti mogu biti raznolike:

- **Prema sopstvenom članstvu:** Udruženja novinara pružaju usluge članstvu, kao što su olakšice pri putovanjima, pravna pomoć, solidarnost i slično.
- **Prema javnosti, državi i poslodavcima:** ova udruženja štite interese profesije, promoviraju nesmetan novinarski rad, slobodu govora, pristupa informacijama, zaštitu radnih prava, predlažu zakonska rješenja, itd.
- **Prema novinarskoj zajednici:** ova udruženja promoviraju profesionalne standarde. Uspostavljaju kriterije za članstvo, kodeks, sud časti, osiguravaju praćenje poštivanja normi kodeksa, saslušanja u slučaju povrede kodeksa, a i dodjeljuju nagradu za najbolje novinarske radove.

Dodatni izvori

- Kodeks za štampu BiH, 1999 (dopunjen februara 2005., augusta 2006. i decembra 2006), dostupno na stranicama Vijeća za štampu BiH: http://www.vzs.ba/index.php?option=com_content&view=article&id=218&Itemid=9&lang=bs.
- Blagovčanin, Srđan, "Bosna i Hercegovina 2007: Uloga i stanje medija". Friedrich Ebert Stiftung / Transparency International, 2007.
- Hodžić, Sanela. "Pod pritiskom: Izvještaj o stanju medijskih sloboda u Bosni i Hercegovini", Sarajevo: Mediacentar, februar, 2010.
- Marko, Davor. „Media and politics in Bosnia and Herzegovina: 'Patrons' and instruments of ethno-based journalism," Political Thought 26 (Juny 2009): 29 – 33.
- Marko, Davor. „Uloga profesionalnih novinarskih udruženja u promovisanju profesionalizma i odgovornosti medija u BiH" (studija). Sarajevo: Open Society Fund BiH, maj 2012.
- Tešanović, Nataša, ed. "Balkan Media Barometer: Bosnia and Herzegovina 2011", Sarajevo: Friedrich Ebert Stiftung, 2012.